

KÜLTÜR - SANAT

Kürt edebiyatçı Ehmedê Xanî'ye adanan 8. Diyarbakır Kültür Sanat Festivali , 27 Mayıs-5 Haziran tarihleri arasında gerçekleşti.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi tarafından Bu yıl 8'ncisi düzenlenen ve Kürt edebiyatçı Ehmedê Xanî'ye adanan "8.Diyarbakır Kültür Sanat Festivali" 27 Mayıs-5 Haziran tarihleri arasında gerçekleşti.

Yapıldığı günden beri kentin kültür ve sanat çehresini değiştiren festival, Diyarbakır'ın tarihi ve kültürel olarak tanıtımına da önemli katkılar sunmaktadır. Her yıl onlarca tanınmış sanatçı, yazar, edebiyatçı, akademisyen, yönetmen ve aydının katıldığı festival, içeriğiyle de Türkiye'de gerçekleşen en önemli kültür sanat organizasyonlarının başında geliyor. Diyarbakır'ı Ortadoğu'nun kültür merkezi haline getirme şiarıyla 2001'den beri yapılan bu festival, her yıl zenginleşen içeriğiyle kentli sanatseverlere düşünsel yoğunlaşma olanağı vererek, kentte kültürel zenginliğin gelişmesine de önemli katkılar sunmaya devam ediyor.

Ortadoğu halklarının bin yıllarca birlikte yaşamasını sağlayan barış ve kardeşlik kültürünün güncelleşmesini hedefleyen festival, Kürt kültür ve sanatı başta olmak üzere Ortadoğu halklarının da kültürel zenginliklerinin tartışılması için geniş platformlara zemin oluşturan festival, bu yılda şiir dinletileri, müzik, sinema, tiyatro, seramik ve resim gibi birçok alanda açılan atölyelerde binlerce katılımcının ilgisiyle yapılan etkinliklerle renkli ve dolu dolu geçti

FESTİVALDE "ARAM TİGRAN" FIRTINASI ESTİ

Hiç şüphesiz ki bu yıl festivale katılan en önemli simalardan biri de hayatını Kürt kültürüne adanmış ve 55 yıldır ülkesine hasret olan ünlü Kürt sanatçı ve 74 yaşında ilk kez Diyarbakır'a misafir olacak olan Aram Tigran'dı.

5 haziran'da festivalin kapanış konserine katılan Tigran; Diclekent'te büyük bir alanı dolduran onbinlerce hayranı ve çevredeki balkonlardan, pencerelerden çok sayıda kişinin alkışlarıyla elinde kendisiyle bütünleşen ünlü enstrümanı cümbüşüyle Konfeti ve meşalelerle aydınlatılan sahneye alkış ve sloganlarla karşılanarak programına başladı. Aram 74 yaşında olmasına rağmen performansını hiç düşürmerek 1 saat boyunca Kürtçe, Türkçe, Arapça ve Ermenice şarkılar söyledi. Büyükşehir Belediyesi Müzik Korosu'nun eşlik ettiği, Koma Azad grubundan Farqin ve Şilan'ın vokal yaptığı Tigran, kitleyi

KÜLTÜR - SANAT

selamlarken duyduğu özlemi dile getirdi. Tigran, ilk önce "Bilbilo" parçasını ardından kendisi için özel bir yeri olan Diyarbakır için bestelediği "Rojbaj Diyarbekîr" adlı parçasını seslendirdi. Aram'ın, "Rojbaş Diyarbakîr / Me pir bêriya te kir / Em hatin te bibînîn / Te derî li me vekir" şeklinde sürdürdüğü ve buram buram hasretlik ve kavuşma kokan şarkısı hüznü anlar yaşattı.

Kürtçe'nin yasaklı olduğu dönemde bölge halkının Erivan Radyosu zamanından bu yana tanıdığı Aram'ı ileri yaş grubundan izleyiciler gözyaşları içerisinde dinlerken, gençler ve protokoldeki konuklar'da Aram'ın söylediği hareketli şarkılarla halaylar çekerek yaşanan özlemin ve hasretliğin son bulmasının coşkusunu yaşadılar.

ARAM TİGRAN'IN HAYATI

Kürt müziğine ömrünü veren Aramê Tigran'ın yaşamı tam katliam, hüznü ve göç hikayesi. 1915 yılında Ermeni tehciri nedeniyle Aramê'nin köyü de sürgüne gönderiliyor. Göçe zorlanan koca köyden ise sadece 15-20 kişi hayatta kalabiliyor. Bunlardan birisi de Tigran'ın babasıdır. Katliamdan kurtulan Baba Tigran, Suriye tarafındaki Qamişlo'ya kaçmayı başarıyor. Anne tarafı da aynı kaderi paylaşıyor. Sadece annesi ve teyzesi Qamişlo'ya ulaşabiliyor. Geriye kalanları ne gören oluyor o tarihten sonra ne de duyan... Aramê Tigran, 'Annem ve teyzem tek gelebilmişler Qamişlo'ya. Başka akraba da yok. Şimdi teyzem de öldü. Eski akrabaları bulmak epey zor' diyor ve ekliyor: 'Ailemizden kimse kalmadı. Bazıları telefon açıyor. Diyarbakır'dan da arıyorlar. 'Akra bayız' diyorlar, ama görüşemedik hiç biriyle. İspat da yok. Ben görmemişim. Babam da yok ki tanısın diyor...'

15 yaşından itibaren Kürt ve Ermenilerin düğünlerinde şarkılar söyleyen Tigran, ailesiyle birlikte Ermenistan'a göç ediyor. 1966 yılında Erivan Radyosu'nda ezgiler söylemeye başlayan Tigran, 1985 yılına kadar radyodaki çalışmalarını sürdürür. 1990 yılında Avrupa'ya giden Tigran hala Avrupa'da müzik yaşamına devam ediyor. 54 yılı aşkın bir süredir cümbüşü, berrak sesiyle müzik çalışmalarını sürdüren Tigran, şimdiye kadar 230'u Kirmancî, 150'si Arapça, 30'u Türkçe, 10'u Süryanice, 8'i Yunanca, 7'si de Zazaki olmak üzere okuduğu şarkılarda tam bir 'diller seremonisi' yarattı. 'Çiyayê Gebarê', 'Serxwebžn Xwe° e', 'Dil Ax e', 'Rabin', 'Xazî Dîsa Zarbžma', 'Keçê Dinê', 'Evîna Feqiyê Teyran', 'Ey Welato Em Heliyan' gibi albümlere imza atan Tigran, onlarca ezgisi dillerden düşmedi. Aşk, Kürtlerin yaşamı, siyasal mücadelesi üzerine ezgiler yapan Tigran, duruşu, yaklaşımıyla da büyük beğeni ve takdir topluyor.

Not: ANF 'den alıntıdır.

*Hazırlayan:
Abdurrahim AKÜZÜM*

KÜLTÜR - SANAT

Keşfedilmeyi Bekleyen Şehir **MARDİN**

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Mezopotamya havzasında bulunan Mardin, güneyinde Suriye, doğusunda Şırnak ve Siirt, kuzeyinde Diyarbakır ve Batman, batısında Şanlıurfa ile çevrilidir. İl topraklarının büyük bir bölümü kuzeydeki Diyarbakır havzası ile güneyde Suriye'nin kuzeydoğusundaki düzlükleri birbirinden ayıran Mardin-Midyat eşliğinin üzerinde yer alır. Mardin'in kuzeybatı kesimini Karacadağ'ın güney uzantıları, doğusunu da Cudi Dağı'nın güney bölümü engemelendirir. İlin orta kesiminde bulunan alanlardaki dağların yüksekliği 1.500 m.yi aşmaz. Bunlardan Mazı Dağları Mardin Ovasını doğudan batıya doğru kat eder. Ayrıca Kızıltepe ile Göllü Köyü arasında Abdülaziz Dağı, Ömerli ilçesi Beşikkaya Köyü'nde Maşion Dağları bulunmaktadır. İlin güneybatısında Hazar Tepe, il merkezinde Ziyaret Tepe (1.160 m.), il merkezinin güneyinde Timurlenk Tepe diğer yükseltilerdir. Kuzeydoğu, doğu ve güneydoğuda Dicle Irmağı, batıda da Büyükdere ilin doğal sınırlarını oluşturur.

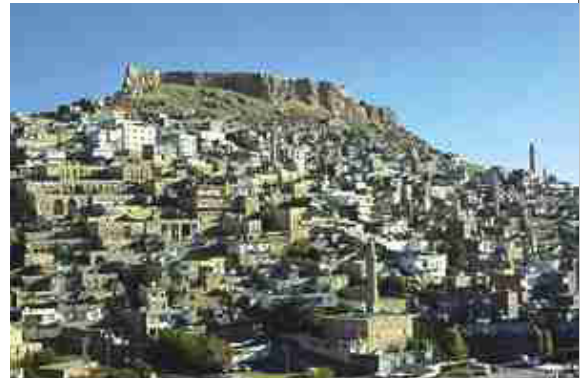
Kızıltepe ile Derik ilçeleri arasında 700 km².lik bir alanı kaplayan Kızıltepe Ovası, il merkezi ve Nusaybin ilçesi arasında 1.350 km.lik bir alana yayılmış olan Mardin ve Nusaybin ovaları ilin başlıca düzlük alanlarıdır.

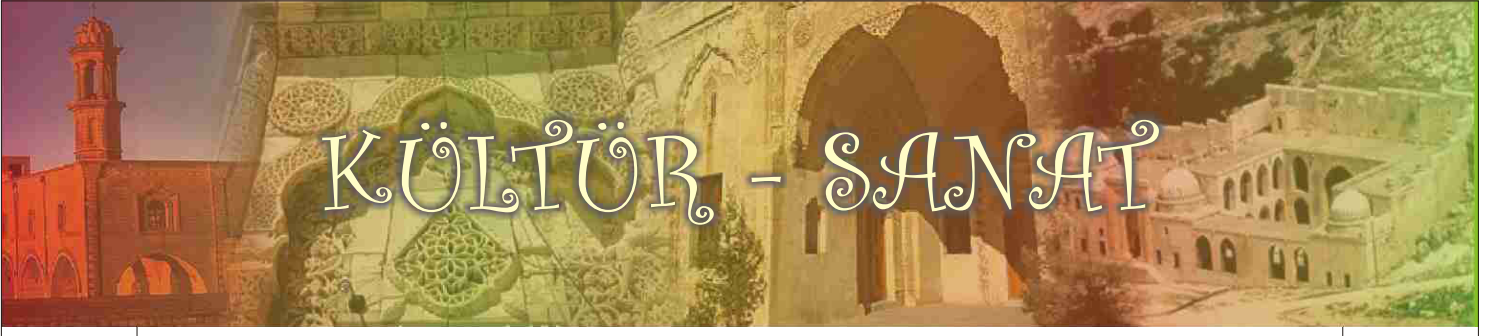
İl topraklarını Dicle ile Suriye'de Fırat'a katılan akarsular sulamaktadır. Bunun yanı sıra Dicle'ye katılan kuzeyde Savur Çayı, doğuda Hezil Çayı ve Habur Çayı bulunmaktadır. Habur Çayı, Türkiye-İrak-Suriye sınırından sonra Dicle'ye karışır. Büyükdere, Gümüş Çayı (Rizgan Suyu) ve Çağdaş Çayı da il topraklarından kaynaklanan diğer akarsulardır. Mardin'in yüzölçümü 8.891 km² denizden yüksekliği 1.083 m. olan ilin 2000 Yılı Nüfus Sayım sonuçlarına göre; toplam nüfusu 835.173'tür.

Mardin dağlarının, Mazıdağı, Derik, Midyat, Savur ve Nusaybin yörelerine sokulan yüksek kesimlerinde, Meşe ağaçlarından oluşan topluluklara rastlanır.

İlin iklimi üzerinde kuzeydeki yüksek dağlar etkili olmaktadır. Bölgede kış döneminde oluşan yüksek basınç alanı, kış aylarının soğuk geçmesine yol açar. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişini engellemesi nedeniyle ilin genelinde yazlar çok sıcak geçerken karasal iklimin tipik özelliği görülür. Ancak; Derik, Nusaybin ve Savur İlçelerinde pamuk, fındık ve zeytin gibi ürünlerin yetişmesi Mikro iklim özelliğinin yörede hüküm sürdüğünü göstermektedir.

İlin ekonomisi tarım, hayvancılık, turizme dayalıdır. Yetiştirilen başlıca tarımsal ürünler; buğday, kırmızı mercimek, arpa, kavun, karpuz, üzüm, domates, patlıcan, nohut, çiğit, pamuktur. Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Aşağı Fırat havzasındaki sulama tesisleri tamamlandıktan sonra bitkisel üretimde artış olmuştur. Yaz aylarını çevre illerindeki yaylalarda geçiren göçebe aşiretlerin hayvancılığın yaygınlaşmasında büyük payı olmuştur. Sığır, koyun, kıl keçisi ve Ankara keçisi ön planda gelmektedir. Mardin-Midyat Eşliğinde sığır besiciliği yaygındır.

KÜLTÜR - SANAT

Eski çağlardan beri testi, çanak-çömlek, demircilik, bakırcılık, kalaycılık, kuyumculuk, gümüşçülük (telkari), iğne oyası, Midyat el nakışı, tohum iğnesi, yorgancılık, oyacılık, boyacılık (sibbeğ), dericilik (dabbağ), sabunculuk, dokumacılık, şalı şapık (özel bir kumaş dokumasıdır) kilimcilik, halıcılık (yün ve ipek), semercilik, keçecilik, tahta oymacılığı, geçmişten günümüze kadar yapılan el sanatlarıdır. Telkari diye adlandırılan altın ve gümüş işleme sanatı Mardin'in el en önemli el sanatlarından biridir. Bakırcılık ve kalaycılık ise hala yaşayan el sanatlarıdır.

Mardin kalkınmada öncelikli iller kapsamına alındığından bir takım sanayi kuruluşları kurulmuştur. Bunların başında çırçır, iplik, halı, yem, şarap, çimento, asbestli çimento, boru, toz kireç ve mıcır fabrikaları gelmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Mezopotamya havzasında bulunan Mardin, güneyinde Suriye, doğusunda Şırnak ve Siirt, kuzeyinde Diyarbakır ve Batman, Yer altı kaynakları bakımından oldukça yoksul olan il topraklarında, yalnızca Kızıltepe yöresinde çimento ve tuğla-kiremit hammaddesi, Nusaybin'de çimento hammaddesi, Mazı Dağı'nda fosfat, Çizre'de de asfaltit yatakları vardır.

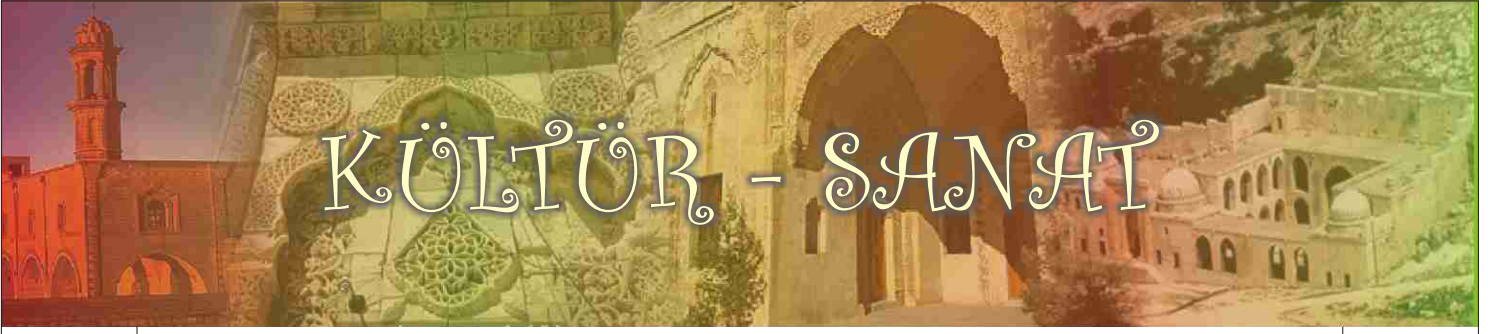
Mardin'in kuruluşu ile ilgili çeşitli efsaneler bulunmaktadır. Bunlardan birisine göre; Pers hükümdarı Ardeşir'in (226-241) Marde isimli bir kavmi yöreye yerleştirdiği ve şehrin ismi de bu kavimden kaynaklanmıştır. Bir başka efsaneye göre, Pers hükümdarlarından birisi, hasta oğlunu

iyileştirmek için buraya getirmiş ve şehzadenin Mardin olan ismi yöreye verilmiştir. Diğer bir efsaneye göre de şehrin kuruluşu, günümüze ulaşan Mardin Kalesinin olduğu yere yerleşen ve gününü ibadetle geçiren Dîn isimli bir alimin öyküsüne bağlanır. Heraklius'un gönderdiği bir komutan Dîn ile önce dost olmuş, sonra da Onu öldürmüştür. Komutan buraya bir kale yaptırmış ve zamanla Dîn Öldü anlamına gelen "Mâte Dîn'in" Mardin'e dönüştüğü ileri sürülmüştür. Bu efsanelere dayanılarak kente, Süryaniler Süryanice Kale ya da Kaleler anlamına gelen Merdin, Merdi, Merdo, Mirdo, Merde, Marda, Mardin demişlerdir. Bizanslılar Maride, Mardia; Ermeniler Merdin; Araplar Maridin; Osmanlılar da Mardin olarak isimlendirmişlerdir.

Çoğu kaynaklarda Mardin'in gerçek adı "Merdin" diye geçmektedir. Nitekim halkın çoğu bugün böyle demektedir. Merdin adı "Kaleler" anlamına gelmektedir. Kentte bir çok kalenin varlığı, bu şekilde isimlendirilmesine neden olmuştur. Mardin'in kale kavramlarıyla adının bu kadar sık geçmesinin en önemli nedeni de birbirini koruyup kollayan doğal savunma ve gözetleme görevini üstlenen korunaklı yapıların varlığıdır.

Mardin'in ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Eski Yakın Doğu tarihine göre; şehrin kuruluşu Subarilere dayanmaktadır. MÖ.4500'den itibaren yöreye Subariler, Hurriler, Sümerler, Akadlar, Mitanniler, Hititler, Asurlular, İskitler, Babiller, Persler, Makedonyalılar, Abbasiler, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Artuklular ve Osmanlılar egemen olmuşlardır. Artukoğulları zamanında Meyyafarikinin

(Silvan) kolu kurulmuş ve bu dönemde kent büyük bir imar görmüş, gelişmiştir.

Arkeolog Baron Marvan Oppenheim'in 1911-1929 yılları arasında burada yaptığı kazılarda, Subarilerin Mezopotamya'da (MÖ.4500-3500) yaşadıkları burada ele geçen kalıntılardan anlaşılmıştır. Gırnavaz Ören yerinde 1982 yılında başlayıp, 1991 yılına kadar sürdürülen arkeolojik kazı ve araştırmalar sonucunda Gırnavaz'ın MÖ.4000'den MÖ.VII. yüzyıla kadar sürekli bir yerleşim alanı olduğu anlaşılmıştır.

Sümer Kralı Lugalzergiz MÖ.2850 yılında Akdeniz'e kadar yaptığı seferinde Mardin'i de egemenliği altına almıştır. Şehircilik, sulama ve tarım alanında ileri bir düzeye ulaşan Sümerler Mardin'i Akadlar'a bırakmışlardır (MÖ.2820). Akadlar, MÖ.2500 yıllarında Sümerler'le anlaşarak yörede Akad-Sümer Devletini kurmuşlardır. Bundan sonra Mardin, MÖ.2230'lu yıllarda Elam şehri olmuştur. Hammurabi, Sümer topraklarını Babil'in idaresi altına alınca bu kez de Babil Devleti'ni kurmuş, ardından Yukarı Mezopotamya'ya saldırınca Mardin'i de istila ederek topraklarına katmıştır (MÖ.2200-1925).

MÖ.1925 yıllarında Mardin'i işgal eden Hititler, bir süre sonra şehri terk etmişlerdir. İran'dan gelen Ari ırkından Midiller, Mardin ve çevresini ele

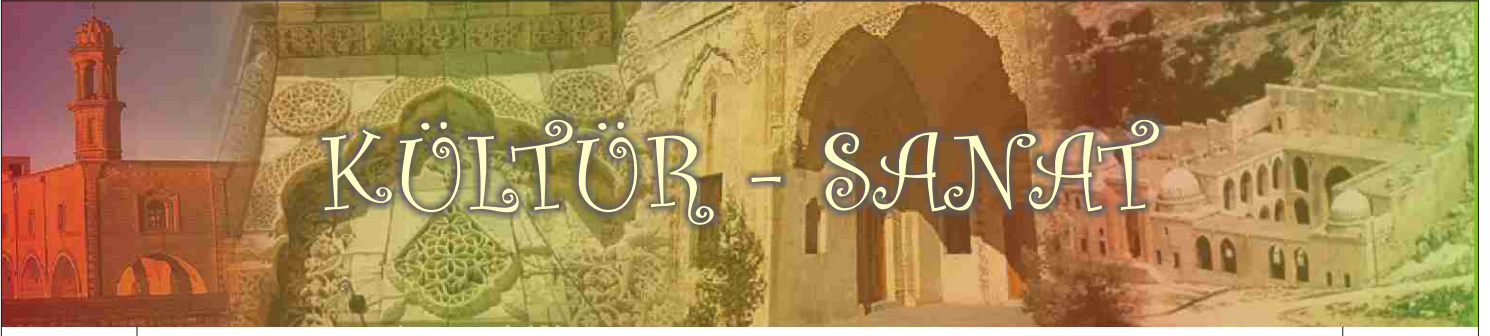
geçirmiştir. MÖ.1367 yılında Midiller arasında iç savaş çıkınca, Asur Kralı Asurobalit, Mardin ve çevresini topraklarına katmıştır. MÖ.1190'da Anadolu'dan gelen diğer bazı Ari ırk kavimleri Mardin'i almışlardır. Ardından I.Tıplatpalasır; Sincar, Nusaybin ve Mardin'den geçerek 20 bin Maşiki kuvvetinin koruduğu Kemecin'e saldırıp onları yenmiş, Mardin yöresini yeniden ele geçirmiştir. MÖ.1060'da I.Asurnasırbal zamanında Hititler birleşerek Gilgamiş yakınlarında Asurlular'ı yenmişlerdir. Asurlular yeniden Mardin'i egemenlikleri altına almıştır. Böylece MÖ.800 yılına kadar Asurlular'ın elinde kalan Mardin, daha sonra Urartu Krallığı'nın egemenliğine girmiştir. MÖ.612 yılına kadar Sityaniler, MÖ.618 yılında ise İran'dan gelen Midiller buraları ele geçirmiştir.

MÖ.335 yıllarında Büyük İskender Mısır'ı aldıktan sonra Mezopotamya'ya gelerek İran'a yönelmiş ve bu arada Mardin'i de ele geçirmiştir. İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında İmparatorluğu paylaşılırken, Mardin de General Sleukos'un payına düşmüştür (MÖ.311). Mardin ve çevresi (M.Ö.131) Urfa Krallığı (Abgarlar) topraklarına katılmıştır. MS.249'da Roma hükümdarı Filippos, kendisine isyan eden IX.Abgar'ı memleketten kovmuştur. Bundan sonra Şehrin Valiliğine Hapsioğlu Uralyonos tayin edilmiştir. Bu arada Mardin'de Urfa'ya bağlı olduğu için Roma egemenliğine girmiştir.

Bizanslar 640 yılında Hz. Ömer'in kumandanlarından İlyas Bin Ganem'in Mardin'i işgaline kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Mardin ve çevresi 692'de Emeviler'in, 824'te Halife Memnun zamanında Abbasiler'in hakimiyetine girmiştir. Bu dönemde İslamiyet hızla yayılmıştır. Mervaniler, 990 yılında Musul'da tutunabilen Hamdaniler'in topraklarının yanı sıra Mardin'i de ele geçirmiştir. Bundan sonra Mardin ve çevresindeki çarşıların, camilerin onarılması ve yenilerinin de onlara eklenmesi, ayrıca İpek Yolu'nun da buradan geçmesi şehri ticari açıdan canlandırmıştır.

Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra Türkmen boylarının yapmış olduğu akınlar, Mervanileri zayıf düşürmüştür. Nusaybin'de Mervanilerin 1089'da

KÜLTÜR - SANAT

yenilmesi ile yöre Selçukluların egemenliği altına girmiştir. Bu arada Artuklular'dan İlgazi Bey Mardin'i 1105'te ele geçirerek Artukoğulları Devleti'nin başkenti yapmıştır. Artuklular bölgede büyük bir devlet kurmuş ve yörede 304 yıl egemenlik kurmuşlardır. Bu dönemde Mardin ve yöresinde çok sayıda cami, medrese, hamam ve kervansaray yapılmış ayrıca birçok cami, medrese ve manastır da onarılmıştır.

XV.yüzyılda güçlenen Karakoyunlular şehri kuşatmış ve 1409'da şehri ele geçirmişlerdir. Ardından Karakoyunluları 1462 yılında yenen Akkoyunlular, Mardin Kalesini ele geçirmişlerdir. XVI.yüzyılın başında Akkoyunlular'ı egemenliğine alan Şah İsmail yörede güçlü bir Safevi Devleti kurmuştur. Mardin hakimi, şehri zulme ve yağmalamaya karşı korumak için kalenin anahtarını kan dökmeden Şah İsmail'e teslim etmiştir.

Yavuz Sultan selim Mısır seferi sırasında, 1517'de Mardin ve yöresini Osmanlı topraklarına katmıştır. Osmanlı döneminde Diyarbakır Beylerbeyliği'ne bağlanmış, uzun süre Diyarbakır-Bağdat ve Musul Sancağı konumunda kalmıştır.

I.Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında işgale uğramamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra il konumunu sürdürmüştür.

Mardin'de günümüze gelebilen tarihi eserler; Mardin Kalesi, Kız Kalesi (Kal'at ül al Mara-Lorna-Jurekm), Erdemeşt Kalesi, Anır Kalesi, Dara Kalesi (Daras Anastasiupolis), Rabbat Kalesi, Savur Kalesi (Sauras), Haytam Kalesi (Turabdin-Dimitriyus), El Nihman Kalesi, Mor İliyo Kilisesi, Mat Behnam (Kırklar) Kilisesi, Kırmızı (Surp Kevork) Kilisesi, Protestan Kilisesi (569), Meryem Ana Kilisesi ve Patrikhane (1860), Mar Hırmıs Kilisesi (MS.430), Mar Yusuf Kilisesi (1864-1894), Mor Şmuni Kilisesi (793), Mor Yakup (Arur) Manastırı (MS.I. ve II.yüzyıl), Mor İvennis Kilisesi (793), Mor Circis Kilisesi (793), Mor İliye Kilisesi, Mor Yuhannın Kilisesi (370), Mor Babi Kilisesi, Mor Aho Kilisesi, Mor Şemun Kilisesi, Mor Mihayel Kilisesi ve Burç Manastırı (185), Hammara Manastırı (MS.326), Mor Barbara Manastırı (XVII.yüzyıl), Mor Efram Manastırı (1884), Meryem

Ana Manastırı, Mor Dimet Manastırı, Mor Circis Manastırı, Deyrulumur Manastırı (MS.397), Deyr'ül Zafaran Manastırı, Seyde (Meryem Ana) Manastırı (MS.326), Mar Yakup Manastırı, Ulu Cami (Cami-i Kebir), Hatuniye Medresesi, Zinciriye Medresesi (1385), Emüniddin ve Necmeddin Külliyesi (XII.yüzyıl), Melik Mahmut Camisi (Babü's-Sur Camisi) (XIV.yüzyıl), Süleyman Paşa Camisi (Molla Hari Camisi) (XIV.yüzyıl), Şeyh Çabuk Camisi (XV.yüzyıl), Hamid Camisi (XV.yüzyıl), Şeyh Ali Camisi (Şeyh Mahmud Türki Camisi), Pamuk Camisi, Kiseyri Camisi, Reyhaniye Camisi, Azap Camisi (Arap Camisi), Şeyh Muhammed ez-Zerrar Camisi (Zairi Camisi) (XVII.yüzyıl), Halife Camisi (Hacı Ömer Camisi), Kızıltepe Ulu Camisi Marufiye Medresesi, Şehidiye Medresesi, Melik Mansur Medresesi, Altunboğa Medresesi, Kasımiye Medresesi, Şah Sultan Hatun Medresesi, Savurkapı Medresesi, Kervansaray, Kayseriyye Çarşısı, Revaklı Çarşı, Firdevs Köşkü'dür. Ayrıca kendine özgü mimarisi olan Mardin evleri vardır.

Derik'in batısında Buhur Köyü'nde Yer Altı Gölü, Bakırkırı Mesiresi, Nusaybin'de Çağçağ Çağlayanı, Fahriye Bahçeleri, Ravziye Bahçeleri, Zinnar Bahçeleri ilin belli başlı doğal oluşumları ve mesire yerlerindedir.

*Hazırlayan
M.Ali KAHRAMAN
Makina Mübendisi*